

Tilburg University

Verlenging of afschaffing van verjaringstermijnen in het strafrecht

Groenhuijsen, M.S.

Published in:
Delikt en Delinkwent

Publication date:
2002

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Groenhuijsen, M. S. (2002). Verlenging of afschaffing van verjaringstermijnen in het strafrecht. *Delikt en Delinkwent*, 32(8), 813-822.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Verlenging of afschaffing van verjaringstermijnen in het strafrecht. Over rechtspolitieke afwegingen en rechtsstatelijke beperkingen.

1. Zware misdrijven worden verhoudingsgewijs aanmerkelijk vaker opgehelderd dan lichtere delicten. Dit geldt in het bijzonder ook voor de meest ernstige strafbare feiten, de levensdelicten. Daarvoor zijn verschillende redenen aanwijsbaar. Levensdelicten zijn overzienbaar in aantal en maken evident een grote inbreuk op de rechtsorde. Wat minder abstract gezegd: zij leiden veelal tot stevige maatschappelijke beroering. Dit rechtvaardigt een intensieve onderzoeksinspanning door politie en justitie. Daar komt bij dat juist bij dit type misdrijven de dader niet zelden gezocht kan worden in de nabije of de iets verder verwijderde omgeving van het slachtoffer.¹ Mede als gevolg van deze factoren is het opsporingsonderzoek in deze zaken relatief vaak succesvol. Maar ieder succes heeft een keerzijde. Die keerzijde is hier dat de rechtsgemeenschap het moeilijk vindt om te aanvaarden dat een aantal levensdelicten *niet* wordt opgelost. Het gevolg is dat in deze sector een klemmend appel op het strafrechtelijk apparaat wordt gedaan om alles in het werk te stellen teneinde alsnog resultaat te boeken. Falen wordt nauwelijks geaccepteerd. Zelfs in echt oude zaken mag het dossier niet definitief worden gesloten. Er moet steeds rekening worden gehouden met het opduiken van nieuwe aanwijzingen, of met nieuwe onderzoeksmethoden waardoor reeds beschikbaar materiaal een gunstige wending aan de opsporing zou kunnen geven. Niet zelden wordt het sluimerende justitiële onderzoek periodiek nieuw leven ingeblazen onder druk van de nabestaanden van het slachtoffer of van sommige spraakmakende media.

2. Tegen deze achtergrond kan worden begrepen dat de parlementsleden Dittrich en Rietkerk deze zomer een initiatief-wetsontwerp hebben ingediend met de strekking om - kort gezegd - de vervolgingsverjaring bij levensdelicten af te schaffen.² In de memorie van toelichting wordt de kern van het voorstel in ronde bewoordingen gepresenteerd. In het strafrecht moet de waarheidsvinding leidend beginsel zijn, aldus de indieners. Een moordzaak die niet is opgelost, moet altijd tot vervolging en veroordeling van de verdachte kunnen leiden. De initiatiefnemers vinden dat toepassing van een verjaringstermijn in deze situaties principieel onjuist is en willen daarom de verjaringstermijn voor deze misdrijven uit het Wetboek van Strafrecht schrappen. De memorie van toelichting besteedt uitgebreid aandacht aan de argumenten die in dit verband een rol spelen. Eerst wordt een overzicht gegeven van de redenen die de wetgever in de 19^e eeuw heeft aangevoerd ter ondersteuning van de verjaringstermijnen. Daarna wordt gemeld dat in de juridische literatuur vooral gedurende de laatste decennia de stroming die pleit tegen het verjaren van ernstige misdrijven aan kracht

¹Te denken valt enerzijds aan problemen in de relationele sfeer, en anderzijds aan de zogenoemde afrekeningen in het criminele milieu.

²Voluit gaat het om het "Voorstel van wet van de leden Dittrich en Rietkerk tot wijziging van het wetboek van strafrecht in verband met het vervallen van de verjaringstermijn voor de vervolging van moord, doodslag en enkele andere misdrijven alsmede enkele aanpassingen van de regeling van de stuiting van de verjaring en de regeling van de strafverjaringstermijn" (Kamerstukken II 28495).

heeft gewonnen.³ Soortgelijke gedachten speelden op het internationale toneel een rol bij de tot stand koming van het Internationaal Strafhof per 1 juli 2002 (zie art. 29 van het Statuut). Dit leidt tot een opsomming van 7 argumenten die het initiatiefvoorstel moeten dragen. Ten eerste: de tijd wist niet alle sporen uit. De nabestaanden blijven ook na lange tijd met een groot verdriet achter. De psychische wond heelt nooit helemaal. En ten tweede: ook de samenleving vergeet niet zo snel. Als deze zaken niet worden opgelost, zal “het raadsel van de toedracht van het misdrijf het veronderstelde maatschappelijke herstelproces vaak blokkeren”. Wanneer de dader na vele jaren alsnog kan worden opgespoord, blijkt dat de maatschappelijke verontwaardiging nog steeds groot kan zijn. In de derde plaats kunnen ook na 18 jaar (de huidige maximale verjaringstermijn) nog ernstige misdrijven worden opgelost en behoort een veroordeling nog tot de mogelijkheden. Het argument dat na zo lange tijd geen betrouwbaar getuigenbewijs meer bestaat, gaat volgens de indieners niet langer op. Daar komt bij - ten vierde - dat moderne technieken hun invloed op het strafrechtelijk onderzoek moeten kunnen hebben. Anders dan in de 19^e eeuw beschikken we thans over audio- en visuele registratietechnieken, en over kennis omtrent DNA-materiaal, die ons in staat stellen na vele jaren een moord of doodslag op te lossen. Als vijfde argument noemen de indieners de overweging dat vervolgingsverjaring niet past bij waarheidsvinding. Ten zesde voeren zij aan dat de humaniteit van het strafrecht en het strafprocesrecht ook moet gelden voor het slachtoffer en de nabestaanden: “De historische argumenten dat het menselijk is dat er op een gegeven moment een streep onder een onopgeloste zaak wordt gezet en dat de rust in het gezin van de dader door een vervolging na achttien jaar zou worden verstoord, houden hun gelding, maar moeten het naar de overtuiging van de initiatiefnemers in zwaarte afleggen tegen het leed dat aan het slachtoffer, de nabestaanden en de samenleving als geheel is aangedaan.” En ten slotte het zevende argument, dat inhoudt dat pragmatische redenen niet doorslaggevend mogen zijn in zaken waarbij iemand van het leven is beroofd.⁴ Aan deze reeks argumenten worden nog twee overwegingen toegevoegd, één van systematische, de andere van rechtsvergelijkende aard. In de Nederlandse regelgeving is de verjaringstermijn in het algemeen langer dan de wettelijk bepaalde strafmaxima. De initiatiefnemers vinden het dan ook systematisch bezien “een ongerijmdheid dat de wetgever de mogelijkheid opent een moordenaar een levenslange gevangenisstraf te geven, terwijl tegelijkertijd de mogelijkheid bestaat de niet-vervolgde dader na achttien jaar vrijuit te laten gaan.” Een blik over de grens leert voorts dat bijvoorbeeld in het Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Oostenrijk en Denemarken moord nooit kan verjaren. Frankrijk kent wel een verjaringstermijn, maar deze kan dermate eenvoudig worden gestuit dat dergelijke zaken in de praktijk nooit verjaren.

3. Het initiatief van Dittrich en Rietkerk komt niet uit de lucht vallen. Na eerdere kamervragen over dit onderwerp heeft de minister van Justitie laten weten een onderzoek te laten verrichten

³Dat is volgens de indieners vooral het geval sinds 1971, toen de verjaring van oorlogsmisdrijven en misdrijven tegen de menselijkheid hier te lande aan de orde was.

⁴Een kleine kanttekening van technische aard lijkt op zijn plaats. De indieners willen de vervolgingsverjaring afschaffen voor de misdrijven bedoeld in artt. 282 lid 3, 282a lid 2, 287, 288, 289 en 303 lid 2 Sr. Deze afbakening is onvermijdelijk enigszins willekeurig. Het lijkt redelijk om culpose gevolgsdelicten niet in de lijst te betrekken, maar zelfs dan is mij niet duidelijk waarom gekwalificeerde dodelijke misdrijven als art. 181 sub 3 en art. 248 lid 2 Sr geen deel uitmaken van deze opsomming.

of er aanleiding is de verjaringstermijnen aan te passen⁵, en later heeft hij aangekondigd inderdaad een verlenging - dus niet: afschaffing - van deze termijnen te willen voorstellen.⁶ Dit gaat de indieners van het initiatief-wetsvoorstel dus niet ver genoeg.

Het voorstel heeft direct geleid tot een levendige maatschappelijke discussie. De tegenstanders van het plan van Dittrich en Rietkerk beroepen zich vooral op de traditionele argumenten voor de verjaringsregeling. Zij benadrukken dat het niet past bij de waardigheid van een rechtsgemeenschap om na ommekomst van meerdere decennia (mogelijk zelfs oude en zieke) verdachten alsnog te vervolgen voor daden die zij in een betrekkelijk grijs verleden hebben gepleegd. Tot nu toe neemt onze samenleving dat alleen voor lief bij oorlogsmisdaden, aldus bijvoorbeeld een hoofdredactioneel commentaar van NRC Handelsblad.⁷ Degenen die het plan van Dittrich en Rietkerk daarentegen steunen, beroepen zich vooral op een consequent doordenken van moderne herstelrechtelijke elementen in het strafrecht. Zo stelt Kaptein dat “genoegdoening voor slachtoffers de zin van het strafrecht is; (twijfelachtige) bijdragen aan het algemeen belang zijn bijproducten.”⁸

Naar mijn mening verdient het voornemen om de verjaringstermijnen bij levensdelicten af te schaffen geen bijval. Het is bepaald een stap te ver. Hier ontbreekt de ruimte om nog eens nauwgezet de oude 19^e eeuwse argumenten voor de bestaande regeling door te nemen.⁹ Ik volsta met een enkele kanttekening bij de kernoverweging van Dittrich, Rietkerk en Kaptein, waarin zij een beroep doen op het slachtofferperspectief om de bepleite maatregel te rechtvaardigen. In feite komt dit pleidooi er op neer dat genoegdoening voor het slachtoffer een soort nieuwe en uiterste legitimatie voor de inrichting van het strafrecht zou moeten vormen.¹⁰ Ik zie vooral twee problemen. Ten eerste is de emancipatie van het slachtoffer binnen het strafrecht tot dusverre nadrukkelijk *niet* recht-evenredig ten koste gegaan van de rechtspositie van verdachten en daders. Dit is bij uitstek belangrijk. Eén- en andermaal is benadrukt dat het toekennen van aanvullende slachtofferrechten geen *zero-sum-game* is. De rechtsposities van verdachte en slachtoffer moeten zo min mogelijk als communicerende vaten worden beschouwd. Door nu de verjaringstermijn bij levensdelicten te willen afschaffen met een beroep op genoegdoening voor nabestaanden, wordt dit uitgangspunt - voor het eerst - radicaal verlaten. Daaraan zitten grote en voor een deel onoverzienbare risico's vast. Het tweede probleem betreft de veronderstelde heilzame werking voor slachtoffers resp. hun

⁵Antwoord op 14 juli 2000 (Aanhangsel Handelingen II 1999, nr. 1759).

⁶Brief van 5 november 2001 aan de Tweede Kamer. Concrete voorstellen van de minister worden verwacht in het najaar van 2002.

⁷*NRC Handelsblad* 2 augustus 2002, p. 7.

⁸H.J.R. Kaptein, 'Tegenstanders van verjaring hebben gelijk aan hun zijde', *NRC Handelsblad* 5 augustus 2002, p. 7.

⁹Zie hieromtrent vooral A.J.A. van Dorst, *De verjaring van het recht tot strafvordering*, diss. Tilburg, Arnhem 1985.

¹⁰Een theoretische fundering van een dergelijke benadering is gegeven door Hans Boutellier, *Solidariteit en slachtofferschap. De morele betekenis van criminaliteit in een postmoderne cultuur*, diss. Amsterdam, Nijmegen 1993, die op p. 89 spreekt over een 'victimologische legitimering van het strafrecht'. Zie voor kritiek hierop o.a. mijn recensie in *D&D* 1994, p. 704-708.

nabestaanden. In het algemeen is het al een misvatting om te denken dat slachtoffers gebaat zouden zijn met steeds weer nieuwe rechten in het strafrechtelijk stelsel.¹¹ Dit speelt ook een rol bij het onderhavige vraagstuk. Hoe sympatisch het appèl op het verdriet van nabestaanden op het eerste gezicht ook overkomt, het is m.i. zeer de vraag of het *ad infinitum* verlengen van een periode van onzekerheid uiteindelijk voor hen de beste oplossing is. Weegt het voordeel van enkele - toevallige? - berechtningen na meer dan 20 jaar op tegen het permanent in stand houden van valse verwachtingen voor een veel grotere groep van nabestaanden? Ik zou zeggen: genoeg is genoeg. Zelfs bij levensdelicten moeten de achterblijvers op een gegeven moment hun leed in strafrechtelijke zin achter zich kunnen laten en de gelegenheid krijgen een eigen bestaan vorm te geven dat niet wordt gedefinieerd in termen van slachtofferschap.

4. Hoewel ik dus duidelijk van mening verschil met de indieners van het ontwerp omtrent de wenselijkheid van het laten vervallen van verjaringstermijnen, gaat het hier uiteindelijk om het afwegen van belangen. De aangevoerde argumenten over en weer hebben alle een zekere geldigheid binnen de contouren van het bestaande systeem; een standpunt wordt in laatste instantie bepaald door het wisselende gewicht dat aan die argumenten wordt toegekend. Het lijkt mij daarom mede een kwestie van rechtspolitieke beoordeling te zijn, waarover verstandige mensen blijvend van oordeel kunnen verschillen. In ons bestel heeft het parlement hieromtrent het laatste woord. Uiteraard kan het daarbij op eigen verantwoordelijkheid afwijken van opinies en adviezen vanuit de strafrechtswetenschap.

Dit ligt evenwel anders waar het gaat om de afbakening van de feiten waarop een nieuwe regeling van de verjaring van toepassing kan zijn. Dat is een vraagstuk dat zich veel minder leent voor rechtspolitieke afwegingen. Hier komen principiële grenzen in zicht die worden gedictieerd door de uitgangspunten van ons strafrecht en de constitutionele rechtsorde.

In het ontwerp van Dittrich en Rietkerk wordt op dit punt het volgende voorgesteld: “Is een misdrijf, waarvan deze wet ingevolge artikel 70, tweede lid, de vervolgingsverjaring laat vervallen, bij inwerkingtreding van deze wet reeds verjaard, dan vervalt deze verjaring en herleeft het recht van het Openbaar Ministerie om tot vervolging over te gaan, voor zover tijdens de looptijd van de verjaring geen verdachte bekend was en deze pas nadien bekend is geworden.

Was de verdachte tijdens de looptijd van de vervolgingsverjaring bekend, dan heeft dit wetsvoorstel eerbiedigende werking. Het recht van het Openbaar Ministerie om tot vervolging van deze verdachte over te gaan herleeft dan niet.”

Naar zijn uiterlijke verschijningsvorm¹² is dit een bepaling van overgangsrecht. Vraagstukken van overgangsrecht worden doorgaans beheerst door het algemene voorschrift van art. 1 lid 2 Sr en door bijzondere overgangsbepalingen bij verandering van wetgeving. Ik wil evenwel betogen dat bij het afschaffen van verjaringstermijnen niet alleen de bepaling van art. 1 lid 2 Sr een rol speelt bij het *toepassen* van nieuwe voorschriften, maar dat art. 1 lid 1 Sr hier een principiële grens stelt aan de bevoegdheid van de wetgever om sommige nieuwe voorschriften

¹¹Zie voor een uitwerking van beide genoemde problemen mijn opstel ‘Victims’ Rights in the Criminal Justice System: a Call for more Comprehensive Implementation Theory’, in: Jan J.M. van Dijk et al (eds.), *Caring for Crime Victims: Selected Proceedings of the Ninth International Symposium on Victimology*, New York 1999, p. 85-114.

¹²Door het gebruik van de term ‘eerbiedigende werking’. Zie over dit begrip, alsmede over de terminologische tegenpool ‘exclusieve werking’, G. Knigge, *Verandering van wetgeving. Beschouwingen over de artt. 4 A.B. en 1 Sr*, diss. Groningen, Arnhem 1984.

überhaupt tot stand te brengen. Naar mijn overtuiging is het geciteerde voorstel om reeds verstreken verjaringstermijnen te heropenen een rechtens ontoelaatbare overschrijding van de bevoegdheid van de wetgever, aangezien daarmee - in strijd met het strafrechtelijke legaliteitsbeginsel - de materiële rechtspositie van justitiabelen met terugwerkende kracht in negatieve zin wordt veranderd.

In rechtspraak en literatuur wordt algemeen aangenomen dat er wat betreft de temporele werking van de wet onderscheid moet worden gemaakt tussen bepalingen van materieel recht en van procesrecht. Voor het materiële recht geldt als uitgangspunt dat beslissend is de stand van de regelgeving op het moment waarop het delict is gepleegd. De enige toelaatbare correctie hierop is gelegen in art. 1 lid 2 Sr, waardoor de verdachte kan profiteren van latere wetswijzigingen die in zijn voordeel zijn. In het procesrecht wordt een tegenovergesteld uitgangspunt gehanteerd: hier worden in beginsel de bepalingen toegepast die gelden op het moment dat de strafrechtelijke procedure wordt ingeleid. De vraag is nu in welke mate voorschriften inzake de verjaring onder het ene dan wel het andere regiem vallen.

In de dissertatie van Van Dorst wordt een overzicht gegeven van de literatuur. De meeste schrijvers blijken zich op het standpunt te stellen dat de vervolgingsverjaring tot het materiële recht behoort en dat bij verandering van wetgeving de voor de verdachte gunstigste bepalingen moeten worden toegepast.¹³ Van Dorst stelt voorts dat er sterke wetshistorische argumenten zijn om de verandering van voorschriften omtrent de verjaring te laten regeren door de bepaling van art. 1 lid 2 Sr. Alleen Pompe en Rummelink worden in afwijkende zin genoemd, waarbij dan weer opvalt dat volgens Pompe alleen de *nieuwe* wet voor toepassing in aanmerking komt terwijl Rummelink juist de *oude* wet zou willen toepassen. Ten aanzien van reeds volledig verstreken termijnen wordt vermeld dat zelfs in de stukken bij de wet van 26 juli 1971 - waarbij het ging om een uitsluiting van verjaring van oorlogsmisdrijven en misdrijven tegen de menselijkheid - wordt aangegeven “dat de rechtszekerheid toch wel een ernstige belemmering zou hebben opgeleverd om een dergelijke heropening in overweging te nemen.”¹⁴ Ik voeg daaraan toe dat dezelfde gedachtegang ook wordt gevolgd in de stukken bij de recente Wet Internationale Misdrijven.¹⁵ Waar art. 13 van deze wet zowel de vervolgings- als de executieverjaring uitsluit, geeft de minister uitdrukkelijk ook hier aan dat ten aanzien van reeds verjaarde feiten het recht tot strafvordering niet behoort te herleven.

In het buitenland zijn soortgelijke debatten gevoerd. Het meest instructief in dit opzicht is Duitsland, waar aanpassingen van verjaringstermijnen intensief zijn getoetst aan het grondwettelijk verankerde legaliteitsbeginsel (art. 103 lid 2 GG). In de literatuur bestaat daar een krachtige stroming die pleit tegen iedere verlenging van lopende termijnen wegens strijdigheid met het verbod van terugwerkende kracht van strafbaarheidsbepalende voorschriften.¹⁶ In dezelfde lijn ligt ook de invoering van het Duitse strafwetboek in 1975,

¹³A.J.A. van Dorst, a.w. p. 273 e.v. Van de nadien verschenen werken moet worden gewezen op J. de Hullu, *Materieel strafrecht*, Deventer 2000, p. 117; en C. Kelk, *Studieboek materieel strafrecht*, (2^e druk) Deventer 2001, p. 111.

¹⁴A.J.A. van Dorst, a.w. p. 275 resp. p. 277.

¹⁵Kamerstukken II 28337, nr. 3.

¹⁶Het beste artikel over dit onderwerp is naar mijn mening nog steeds Hans-Ludwig Schreiber, ‘Zur Zulässigkeit der rückwirkenden Verlängerung von Verjährungsfristen früher begangener Delikte’, in: *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft* 1968, p. 368 e.v.; en van dezelfde schrijver *Gesetz und Richter. Zur geschichtlichen Entwicklung des Satzes*

waarbij werd bepaald dat het oude recht nog moest worden toegepast voor zover de oude verjaringstermijnen korter mochten zijn dan de nieuwe. Maar anderzijds hebben de Duitsers in 1969 (ten aanzien van delicten uit de oorlog) en in 1979 (bij de afschaffing van de verjaringstermijn voor moord) wetten aanvaard waarbij lopende termijnen wel in het nadeel van verdachten zijn aangepast. Bij dit alles was er één punt waar consensus over bestond en bestaat: reeds volledig verstreken verjaringstermijnen kunnen niet door ingrijpen van de wetgever worden heropend.

5. Het voorafgaande leidt tot enkele conclusies. De wetgever is niet bevoegd reeds geheel verstreken verjaringstermijnen te heropenen (art. 1 lid 1 Sr; art. 16 GW). Daarbij maakt het niets uit of de verdachte gedurende de oorspronkelijke termijn al dan niet bij justitie bekend was. Het andersluidende voorstel van Dittrich en Rietkerk kan op dit punt constitutioneel en strafrecht dogmatisch niet door de beugel en moet om die reden van de hand worden gewezen.

Ten tweede. Op zichzelf spreekt mij de gedachte aan om ook tussentijdse verlenging van *nog lopende* verjaringstermijnen in strijd te achten met het legaliteitsbeginsel. In die gevallen verschaft de staat zich immers ontegenzeggelijk met terugwerkende kracht méér bevoegdheden om punitief op te kunnen treden dan op het moment van handelen te voorzien was. Toch gaat een harde regel met een desbetreffend verbod mij uiteindelijk te ver. Als doorslaggevend systematisch argument hiervoor noem ik de omstandigheid dat de overheid vanaf het moment van plaatsvinden van het delict mogelijkheden tot stuiting van de verjaringstermijn heeft die ook niet voorzienbaar zijn voor de verdachte.¹⁷

Ten derde. Nu tussentijdse verlenging van verjaringstermijnen mogelijk moet worden geacht, dient de wetgever - indien hij daartoe over gaat - duidelijk te maken op welke gevallen de nieuwe regeling van toepassing is. Wordt geen bijzondere voorziening getroffen, dan is art. 1 lid 2 Sr van toepassing en geldt de kortste termijn. Alleen bij een uitdrukkelijke specifieke overgangsbepaling kan een strengere regeling worden toegepast op delicten die zijn gepleegd voorafgaand aan de nieuwe verjaringstermijn.¹⁸

Ten slotte nog dit. Nederland is niet bijzonder ruimhartig als het gaat om bescherming van verkregen rechtsposities in het licht van het legaliteitsbeginsel.¹⁹ Gelukkig heeft ook de

nullum crimen, nulla poena sine lege, Frankfurt am Main 1976, m.n. p. 220, met als kernoverweging: “so ist auch die rückwirkende Verlängerung von Verjährungsfristen unzulässig, weil der Staat sich damit rückwirkend mehr Rechte beilegen würde, als er zur Tatzeit hatte.”

¹⁷In die zin haalt Van Dorst, a.w. p. 266 ook Duitse schrijvers aan: “De enkele mogelijkheid dat de verjaring ten gevolge van een justitiële handeling opnieuw kan aanvangen zonder dat de verdachte daar ook maar iets aan kan doen, ja zonder dat hij daarvan maar op de hoogte hoeft te zijn, sluit het gerechtvaardigd zijn van het vertrouwen van de verdachte dat op zijn delict steeds de ten tijde van het delict geldende verjaringsregels van toepassing zullen zijn, van meet af aan uit.”

¹⁸Zie G. Knigge, a.w. p. 366: “zolang het tegendeel niet onmiskenbaar blijkt zal de rechter die eerbiediging als bedoeling van de wetgever hebben aan te nemen”. Zie meer in het algemeen omtrent het belang van een bijzondere overgangsregeling J. de Hullu, a.w. p. 123.

¹⁹Zie o.a. HR 12 maart 2002, NJ 2002, 389 m.nt. JdH. Uit dit arrest blijkt dat soortgelijke vragen als hier besproken voor de verjaringstermijn ook kunnen rijzen in verband met verlenging van klachttermijnen.

Hoge Raad nog één harde ondergrens gesteld: geoordeeld werd dat een reeds verjaard misdrijf niet door nieuwe wetgeving opnieuw vervolgbaar wordt.²⁰ Wat mij betreft is hier de rechtsstatelijke bodem bereikt. De minister kan dit najaar eventueel voorstellen om sommige nog lopende verjaringstermijnen te verlengen, maar het parlement kan nooit onverkort instemmen met het thans voorliggende initiatief-wetsvoorstel op dit terrein.

²⁰HR 17 december 1996, *NJ* 1997, 261.